

Branko Anđić

**TAJNA
AGENCIJA
NOVE
JUGOSLAVIJE**

■ Laguna ■

OD ISTOG PISCA

VELIČINA SVETA

Copyright © 2021, Branko Anđić
Copyright © ovog izdanja 2021, LAGUNA

**TAJNA
AGENCIJA
NOVE
JUGOSLAVIJE**

Sadržaj

Prvo poglavlje, drugi deo	13
Uvodni govor u stranu, za svaki slučaj.	21
Konačno, prvo poglavlje, prvi deo	32
Drugo poglavlje	38
Između drugog i trećeg poglavlja.	43
Treće poglavlje	48
Digresija o jednoj novinarskoj instituciji	55
Četvrto poglavlje.	63
Uvod u peto poglavlje	72
Peto poglavlje.	79
Šesto poglavlje	87
Uvod u sedmo poglavlje.	100
Sedmo poglavlje	105
Osmo poglavlje.	112
Intermecc: Milanče	116
Obrisano deveto poglavlje.	119

Intermeco: Kadrovik.	136
Deseto poglavlje	139
Jedanaesto poglavlje	147
Intermeco: Maga	155
Prvi deo dvanaestog poglavlja	158
Drugi deo dvanaestog poglavlja	163
Trinaesto, baksuzno poglavlje	166
Četrnaesto poglavlje	167
Petnaesto poglavlje.	174
Intermeco: Štiklica	183
Šesnaesto poglavlje.	186
Sedamnaesto poglavlje.	193
Osamnaesto poglavlje	202
Intermeco: Armstrong.	209
Devetnaesto poglavlje	213
Intermeco: Milja	222
Dvadeseto poglavlje	226
Dvadeset prvo poglavlje.	234
Dvadeset drugo poglavlje	247
Intermeco: Mika	252
Dvadeset treće poglavlje.	255
Epilog	268
<i>O autoru.</i>	270

Za moju Ljiljanu

*U spomen na Dragoša Stojanovića, Savu Mijalkovića,
Aleksandra Borčića, Ljubu Rajmana, Božu Francuskog,
Mihajla Šaranovića, od kojih je imalo šta da se nauči dok je
novinarstvo postojalo kao zanat.*

Kako bi se predupredilo neizostavno čitalačko pitanje „Da li je stvarno bilo ovako?“, napominje se da je ovo roman, delo fikcije, a ne hronika, pamflet, scenario za dokumentarnu seriju. Oslobođenost od dagerotipskih pritisaka realizma ne ukida delu istinitost. To važi kako za anegdote tako i za likove ovog romana o dezintegraciji jednog zanata.

Prvo poglavlje, drugi deo

Jedva sam ih odgurao da uđem. Pre nego što sam otvorio vrata – zapravo kapiju – čuo sam kako mi Šaptač razgovetno kaže da ću voleti taj posao iako nisam za njega bogomdan. Na brzu ruku mi predočava prednosti. Ublažava nedostatke. Dok sam se penjao uz Cara Uroša, od kuće do *Tanjuga*, da započnem svoj prvi novinarski radni dan, povremeno mi je dobacivao argumente *pro et contra*, kako obično ljudi koji stvarno postoje čine svojim književnim dvojnicima. Za moj ukus, bio je pomalo nametljiv. Ali možda je mislio da je u početku to potrebno. Posle će, obojica smo to verovali, biti diskretniji: javljaće se samo kad bude neophodno, kad on bude smatrao da je neophodno. Valjda će me ostaviti na miru, s vremenom će sve krenuti svojim tokom, mada još uvek ne znam da li će taj tok biti moj ili njegov.

Gotovo nisam video Brku. Provirivala je iznad šalterskog pulta samo njegova kuždrava glava, nalik na vlašku vlasulju, s donje strane uokvirena brkovima Panča Vilje.

Ličnu kartu.

Pismo kolegijuma.

Odluku izborne komisije.

Pričekaj, druže.

Pričeka sam. On je smesta otvorio bočna vratanca svoje kućice i izašao. Nisam visok čovek, ali je on bio znatno niži. Mada nekako prgav – po dužnosti. Setio sam se: bezbednost pre svega. Ovo je osinje gnezdo informacija. A informacija je moć. Još je bilo rano da se osetim moćno, ali za njega to očigledno nije bio problem, kao ni visina.

Načas sam pomislio da se u agenciji možda – onako, usput, kao tezga – snimaju i filmovi; doskora smo bili Meka koprodukcija, možda neki stranci još nisu pokupili kablove; jer Brka je za pojasom nosio opasač i na njemu futrolu sa najvećim revolverom koji sam ikada video. (Za potrebe priče, umalo ne rekoh magnum ili kolt 45, ili tako nešto prepoznatljivo iz X-100 romana, ako ima onih koji ih se još sećaju, ali sam se uzdržao, svestan da sitničarima ipak treba nekad napraviti ustupak. Znači, pojma nemam koja je to pištoljčina bila, totalni sam dunster za hladno, poluvruće i vrelo oružje, uključujući i topove iz starije, novije i fiktivne istorije, ali veličine se sećam!) Od rebara do kolena protezala se ta vatrena bedevija na koju ni Bata Živojinović ni Džon Vejn ne bi imali primedbi. Ne znam kako ona izgleda u Brkinoj ruci, nikad to nisam video za deset godina, koliko sam proveo u toj kući, ali mi žal za tim propustom nije nikad popustila. A tek kad bi pripucao! Makar samo jednom. Ali to se za mog tanjugovskog veka nije desilo, niti sam pročitao u stranoj štampi da je ikada došlo do vatrenog okršaja u sedištu Telegrafске agencije nove Jugoslavije. Tako da – ništa. Brka mi je vratio sve isprave i rekao – drugi sprat, desno.

Šteta što nisam Skarlet O'Hara. Ili barem Ret. Jer susret bi bio kolosalan na širokim stepenicama koje su polazile od prijavnice i širile se u dva kraka, nalevo i nadesno, do

kružnog prvog sprata. Stepenice mermerne, zastrte mekim, debelim baršunastim tepihom. Crvenim, naravno. Utegnutim mesinganim šipkama.

Pozorište, a ne preduzeće. Doduše, pade mi na pamet, novinska agencija je pozornica svetskih događaja u malom. A kako mi se čini, i u velikom.

Slučajno (ili iz podsvesne opreznosti) krenuo sam levim krakom stepeništa, zakoračio nekoliko puta, i stao kao ukopan. Mislim, niko se ne šeta kad pozorišna predstava počne. Dobro, u pravom pozorištu gase se prvo svetla, ali živimo u doba avangarde i nikakve novotarije nisu isključene: jer na prvom spratu, na okruglom hodniku prvog sprata, počinjala je predstava, zapravo luda trka, koja me je podsetila na crtane filmove, ili na jurnjavu Mak Senetovih policajaca, ali uživo. Jedna korpulentna žena, već deset godina u najboljim godinama, zadihano je trčala po kružnoj pisti pridržavajući jednom rukom svoje ustalasane grudi koje su, umesto kretanja unapred, pratile neki sopstveni ritam, gore-dole, kao klipovi forda T. Za njom, u stopu, jurio je crnpuvasti namršteni patuljak sa nemačkim vojnim šlemom na glavi i ogromnim, dugim makazama, isukanim kao rapir. Šlem se klatio na glavi progonitelja jer je očigledno prvobitno pripadao većoj lobanji i nije bio vezan ispod brade, a makaze su odjekivale – škljoc, škljoc – kao čeljusti ajkule, na nekoliko santimetara od ustalasane haljine progonjene. „Ubiću te, kurvo!“, urlao je zli patuljak, i posle dva kruga sve to je prestalo da mi liči na crtač i opasno počelo da se približava parodiji na neki film strave i užasa koji je tada retko ko nazivao hororom.

U jednom trenutku prozvana kurva i njen progonitelj su izleteli s piste, odnosno skrenuli u boks, odnosno istrčali na drugo, normalno stepenište koje je vijugalo oko lifta i odjurili uzbrdo. Barem pred mojim očima, krv nije potekla.

Osvrnuo sam se da pogledam Brku, ali reklo bi se da ni bezbednost nije bila ugrožena: sricao je novine u svojoj kabini. Neuznemireno.

Nastavio sam da se penjem levom stranom stepeništa prema prvom spratu. Setio sam se: idem na posao, ne treba da kasnim. Konačno sam zakoračio u mermerni hodnik i pogledao unaokolo: vrata i još vrata, kancelarije, redakcije, srce velike informativne agencije. Uzdahnuo sam i pogledom potražio ulaz u Redakciju za inostranstvo.

Gotovo bih je naslutio da mi pogled nije preprečio jedan otmen čovek u godinama, dobrodržeci i još bolje obučen. Nije izgledao kao novinar, niti kao bilo koji zaposlen tip; ni sam ne znam zašto mi je palo na pamet da je i on kostimiran i da je deo predstave kojom me dočekuju mog prvog radnog dana; bio je previše besprekorno obučen – na kratkom, zdepastom, ali negovanom telu trodelno tamno odelo, blistavobela, uštirkana košulja, svilena kravata s krupnim čvorom, ispod njega zlatna igla, dvobojne cipele, kao prethodnog dana kupljene u italijanskom butiku. I šešir. Pomalo šeretski natučen filcni šešir u hodniku, ispred Redakcije za inostranstvo, a ne na ulici. Rasni dendi. Učinilo mi se da ima nečeg nelogičnog u njegovoj pojavi. Bio je leđima oslonjen na zid, nekako ukoso, ramenima, dok se petama izbačenim napred održavao da ne sklizne. Kao poduprt.

– Molim vas, gde je ulaz u Redakciju za inostranstvo? Rečeno mi je da na prvom spratu...

Podigao je ruku kao policajac kad pokaže znak stop i propušta vozila iz druge ulice. Bez reči. Prekinuo sam rečenicu napola i ućutao. Čekao sam šta dalje biva. Gospodin je zadenuo palčeve za džepove prsluka kao neko ko se sprema da nešto veoma značajno kaže ili da se slika za porodični portret. Zaista je otvorio usta, ali je umesto reči na njih

pokuljao debeli žitki mlaz polusvarene hrane i u pravilnom visokom luku – zbog položaja njegovog tela – završio u plastičnoj kanti za otpatke koju sam tek tada uočio, prateći let mlaza: bila je postavljena uz ogradu od kovanog gvožđa, naspram zida.

Gospodin je izvukao maramicu iz pantalona i obrisao usta kratkim, odlučnim pokretom. Nesumnjivo, njegovom rukom upravljalo je iskustvo. Onda je stao normalno, opušteno, i rekao mi:

– Druga vrata desno od mene – pokazao je rukom u kojoj je i dalje držao belu, batistanu maramicu. – Pođite za mnom, i ja idem tamo.

Dok sam mu prilazio, pružio mi je drugu ruku. Uz rukovanje, rekao je svoje prezime, poznato novinarsko prezime, dopisničko prezime koje sam toliko puta pročitao ispod napisa o događajima iz mnogih krajeva sveta.

– Anđić, Branko Anđić, pripravnik-novinar u Redakciji emisije za inostranstvo. Danas mi je prvi dan – predstavio sam se.

Novinarska veličina je klimnula glavom. Okrenuo se i uputio ležerno ka redakciji, dajući mi znak da ga pratim. U nekom trenutku iz te ruke je nestala maramica, a šešir je bio pomeren unazad. Dok smo išli ka vratima, nije mi promaklo da nijedna kapljica njegovih izlučevina nije pala na uglancani mermerni pod hodnika i da je sve ostalo u kanti za otpatke, kao bačeno rukom Radivoja Koraća. Načas sam posumnjao u ono što sam video.

– U novinarstvu, dragi kolega, mora se uvek biti vrlo precizan. U svakoj prilici – čuo sam ga kako kaže.

Otvorio je vrata kao da ulazi u harem. Niko nije digao pogled. Velika duguljasta prostorija bila je podeljena visokim staklenim zidom na jedan manji i drugi, duži deo. U

manjem je bilo nekoliko stolova za kojima su sedeli ljudi i kucali na mašinama olimpija; novinarski deo Redakcije za inostranstvo. Drugi deo su ispunjavali boksovi sa majušnim stolovima i diktafonima, gde su sedeli i radili prevodioci.

– Aha, mlade snage! Dođite ovamo. – Jedan vitak, sedokos čovek sa naočarima velike dioptrije ustao je od stola u dnu novinarskog dela. – Stojanović, šef redakcije. Jeste li već bili u Kadrovskom?

Pre nego što sam rekao da jesam, ali dva dana ranije, osetio sam oštar vonj mošusa. Iza leđa sam čuo ženski glas:

– Hoćete li da probate malo, šefe?

– Ne sada, Slatka.

Žena je preko mog ramena istezala ruku pokušavajući da nekom doturi šerpicu s kavurmom. Nije bio mošus, nego znoj. Pomerio sam se u stranu. Potražio sam mog Horacija, ali on se već negde izgubio u lavirintu prevodilačkih boksova. Žena me je gurala grudima i pokušavala da se probije prema Stojanoviću. Pomerio sam se u stranu u nadi da će spustiti ruku, privući je uz telo i omogućiti mi da opet dišem.

– Samo malo, šefe, probajte, sad sam je skinula sa rešoa, da se ne ohladi.

– Kasnije, Slatka, rekao sam vam. – Čovek je dobro kontrolisao svoje nestrpljenje. Pokušao je da nastavi razgovor.

– Onda, trebalo bi da vas negde smestimo... – rekao je i pogledom počeo da luta po redakciji kao da traži nešto izgubljeno. Pomogao sam mu:

– Anđić. Branko Anđić.

– Anđiću.

Ne znam odakle mi navika da se predstavljam kao Džejs Bond. Zašto ne kažem jednostavno svoje ime pa potom prezime? To je cela informacija. Nema potrebe da dva puta ponavljam prezime kao titulu. U informativnom sistemu,

naročito agencijskom izveštavanju, svako ponavljanje je suvišno, štetno i mora da bude i te kako opravdano. Ponoviti svoje prezime može da znači dve stvari: sumnju da će ga iz prve zapamtiti ili uverenje da bi ono trebalo da bude već zapamćeno zbog nečega. Ja sam tek počinjao da radim na tome da moje bude zapamćeno...

– Vašu koleginicu smo već smestili tamo, vidite, kod prozora. Vi ste se sigurno već upoznali na konkursu.

Politička korektnost još se nije odomaćila ni kao termin ni kao praksa, ali ni zdrav razum nije još postao državni neprijatelj broj jedan.

Da li sam ja njen dvojnuk ili je ona moj, pitao sam se dok sam gledao kako raspoređuje svoj sitni ženski pribor, kako se odomaćuje za minijaturnim daktilo-stolom koji joj je dodeljen. O Dani se, doduše, počelo da priča gotovo odmah, naročito o nekim delovima njene ličnosti koji su bili, na prvi pogled, bolji od ostalih. Oduvek sam imao čvrste i vitke noge i u tom pogledu nisam joj zavideo, mada nešto poviše njih, gledano u leđa, ne bih ušao u takmičenje s njom. Lice joj je bilo pravilno, ali na njemu nije bilo tajne. Samo pomalo nervozan osmeh, uvek, gotovo kao tik nesigurnosti koja bi da liči na skromnost. Ima skupe odeće koja deluje jevtino i jevtine koja bi da deluje skupo; nikad nisam uspeo da dokučim za koju se od te dve varijante Dana opredelila. Ali, kažu majstori mode, sve bolje izgleda na visokim potpeticama, i Dana ih je uvek imala – po kiši, po snegu, na sandalama ili čizmama, u jutarnjoj, popodnevnoj ili noćnoj smeni. Možda su joj pomagale da bolje kuca na Gutinim kartončićima.

A šta sam ja imao? Verovao sam da sam ne samo pismen već i da dobro pišem, znao sam da mi idu jezici... U vreme kad sam primljen na šegrtovanje u *Tanjug*, imao sam već i objavljenih tekstova, knjigu priča u pripremi, ali to je

spadalo u prećutani deo biografije koji bi mogao da ugrozi moju novinarsku karijeru u *Tanjugu*. Službi je bilo jasno kao dan: novinarski materijal je istina, alat pisaca je laž. Svaki pokušaj pojašnjavanja pretvorio bi se u razgovor gluvih ili u nespretno pravdanje. Za to će kasnije biti vremena napretek.

Da, kad se penjala prvi put onim stepeništem, Dana je bila Skarlet O'Hara, a ja njen *ghost writer*.

Uvodni govor u stranu, za svaki slučaj

Četrdeset godina kasnije spustio sam kofere, podigao slušalicu telefona i pozvao SBB. Iako tako zvuči, to nije skraćena još jedne agencije službe bezbednosti nego srpske firme za uvođenje kablovske televizije, digitalne telefonije i interneta.

Internet! Koliko se čeka na internet u Beogradu, bilo je moje prvo i zapravo jedino pitanje. Ne čeka se, molba se uvodi u postupak i već sledećeg dana neko će vas pozvati... Znači, sutra? A danas? Danas ću biti bez interneta. Ceo dan. Doduše, moram do prve prodavnice da kupim hleb, kafu, šećer, nešto za jelo, ali to može da čeka. Glad oplemenjuje. Nedostatak interneta – nimalo.

– A kad me vaš čovek pozove, šta onda? – upitao sam.

– Zakazaće vam instalaciju rutera za kablovsku, telefon i internet, za dan-dva. Sve to kod nas ide brzo i efikasno. Budite bez brige. Odabrali ste pravo rešenje.

Prestao sam da slušam propagandni program i prebrojao: nije jedan, nego dva do tri dana bez interneta. Šta ću da radim?

Nije mi palo pamet da bih mogao, na primer, da se raspakujem, da malo očistim i sredim stan u koji sam se upravo

uselio, da namestim posteljinu, ah, da, da se istuširam posle dugog putovanja. Da prošetam po okolini, da kupim novine. Svakako da kupim drugu karticu, lokalnu, za pametni telefon. Dva dana će da prolete.

Seo sam u fotelju dnevne sobe i otvorio novine. Čitulje. Tačno u tri posle podne. Sve je dotad već bilo obavljeno, uključujući i šetnju, a meni je ostalo još pola od mog prvog dana bez interneta. Na drugi nisam želeo ni da pomislim.

* * *

Sada je već druga stvar. Po kući je svuda kaos, poluotvoreni koferi sa izgužvanom odećom neizvesne čistoće; puna sudopera prljavog posuđa, ostaci brze hrane po frižideru. Ali internet radi, vaj-faj takođe, kablovska televizija upaljena na kanalu vesti. Ja ovo pišem, a pametni se puni kraj mene. Život opet ima smisla.

Ja nisam star čovek. Ali nisam ni mlad. Moje pamćenje je uredno, vara me onoliko koliko i svakog drugog: nastojim da zaboravim neprijatne, a upamtim i pomalo nakitim prijatne dogodovštine. Ali me služi. Dovoljno dugo sam živeo van Srbije da bih imao vremenskog i prostornog odstojanja da se jasno prisetim kako je bilo dok sam kao mlad živeo u Beogradu. Nemam još uvek nikakve lagune pamćenja i jasno se sećam vremena pre interneta, danas nezamislivog doba, u kojem sam kao mlad i školovan započinjao karijeru u nacionalnoj novinsko-informativnoj državnoj agenciji. U to vreme bili smo još Jugoslavija, i to ona cela, od šest, a ne dve ili tri republičice. Skoro ceo Balkan. Danas to deluje kao Kanada, mada ni za tadašnju, neusitnjenu Evropu nije to bila mala zemlja. Sad su gotovo sve zemlje male, a bogami izgleda da će biti još manje, milom ili silom.

U vremenu bez interneta, dok sam još bio Jugosloven u Jugoslaviji, bili smo u jeku nesvrstavanja. Zajedno sa raznim živopisnim azijskim, afričkim i latinskoameričkim zemljama. Kod kuće, svrstavali smo se uglavnom u redove za kafu, pasoše, vize, polutke mrtvih jestivih životinja. Samo, kod kuće, to se zvalo drukčije, samoupravljanje. Tu i tamo, još tada su počeli da se pojavljuju neki glomazni kompjuteri sa zelenim ekranima. Radilo se u DOS-u, trajalo je mnogo duže nego otkucati vest na gvozdenoj pisačkoj mašini olimpija; iz velikih, teških računara čulo se neko stenjanje i krkljanje kao da se slova probijaju kroz tesne žice, mučnije od rudara kroz novo okno u Banovićima. Analogna telefonija, pre digitalne. Kameno doba, za današnje klince.

Ali taj trenutak je otprilike s kraja ove priče, koja počinje koju deceniju ranije, kad kao diplomac uspešno prolazim konkurs za zaposlenje i dolazim na svoj prvi radni dan u *Tanjug*.

Da, u to vreme održavali su se konkursi na kojima su se kandidati takmičili da pokažu šta znaju, pa ko bude najbolji... dobija radno mesto, platu, bonove za topli obrok, zdravstveno osiguranje. Tako je barem to izgledalo. Ponekad je tako i bilo, kad Služba nije imala svog kandidata. Što se retko dešavalo, ali i retko je bolje nego nikad.

Znam, o Službi nije ni dobro ni korisno pisati, pa neću ni ja. Nema ni potrebe: ona je oduvek bila tu, držala dizgine, nezavisno od režima i politike u modi. Pomenuo bih samo, kao kratku digresiju, reakciju ljudi na njenu nevidljivu sveprisutnost. Osim uverenja da se politikom na ovim prostorima poslednjih par vekova bave političari, a ne Služba, naš narod smatra da je veoma upućen u njeno delovanje i veoma ponosan na njen kvalitetan rad – na performans, što bi rekli majstori marketinga. Sa nadmoćnim osmehom čitamo vesti o atentatima u prestonicama „prvog sveta“, o mahnitim

ubicama po američkim školama, o verskim fanaticima što eksplozivom raznose sebe i druge, širom sveta. A posle, dža-be ti bilo da li ih nađu ili ne, mislim na one što se ne raznesu, nego samo druge tamane. Našoj Službi se to ne dešava. *Našoj Službi* tako nešto prosto ne može da promakne, jer lepo se govorilo u davna vremena, kad je Služba imala samo jedan lik i samo jedno ime: „OZNA sve dozna!“ I to nekad i pre samih počinilaca. Jer ih zna u dušu, prati svaki njihov korak, predviđa kad će reagovati i kako. Zna ko je strani plaćenik, a ko domaći izdajnik. Jer da bi se živelo bezbedno, mora da se zna ko drži zvonce, a ko čuva ovce. Ako zvonce nikad ne ispuštaš, utoliko bolje. U jednom trenutku prestane da ti bude važan drugi deo izreke: eto vam ovce, slobodne na ispaši, pa ko voli, nek izvoli da ih šeta. Dok zvonce ne zazvoni. Kad god čuje pridike o nedemokratskoj tradiciji, o politički neukom narodu, naš čovek se seti Službe pa ukaže, u sebi pre nego naglas, i to ne bez ponosa, na njenu efikasnost. OZNA, UDBA, SDB, zovi kako ti volja tu bezličnu paralelnu mašineriju, tog dvojnika svih naših institucija, svejedno, ona nas neprimetno štiti čak i od nas samih, najpre od nas samih. S vremenom stvara u svakom pojedincu šaptača koji misli za svog parnjaka, koriguje ga, izvodi na pravi put, sprečava ga da pravi gluposti. Da tako nije, zar bi sa zgarišta Drugog svetskog rata, posle onoliko prolivene krvi, mogla da nikne takva agencija kao što je *Tanjug*? Informativna agencija koja se decenijama nadmetala sa najbogatijima i najčuvenijima širom sveta! Koja je imala svoju novinarsku školu kao da je bila, bože me oprostite, *Reuters*! Ej! Znali su za to ljudi od struke, gde god bili u svetu. Poštovali su to. Prljav veš koji se prostirao unutar kuće nikad nisu videli. Da rezimiram: reći da se Služba infiltrirala u svaku poru našeg društva bilo bi opasno uprošćavanje, pamfletski kliše; o njoj ljudi